INTER MONTES.

Kobariška tisočletja

POT MIRU

KAZALO

Matija Turk
KAMENA DOBA NA KOBARIŠKEM 13

Miha Mlinar
KOBARIŠKO MED BRONASTO DOBO IN ANTIKO 29

Zvezdana Modrijan, Jana Horvat
KOBARIŠKO OD ANTIKE DO SREDNJEGA VEKA 45

Igor Kernel
INKVIZITORJEVA SENCA NAD KOBARIDOM 61

Drago Trpin
KOBARIŠKO DO KONCA 18. STOLETJA 79

Fedja Klavora
FRANCOZI OB SOČI IN BONAPARTE V KOBARIDU 26. MARCA 1797 91

Robert Devetak
»ZDAJ PA SMO USTANOVILI PRAVO SLOVENSKO ČITALNICO«: ZAČETKI DRUŠTVENEGA DELOVANJA NA KOBARIŠKEM 115

Jaka Fili
KOBARID MED PRVO SVETOVNO VOJNO 129

Mitja Juren
SVET ITALIJANSKEGA ZALEDJA NA GREBENU KOLOVRATA 145

Boris Mlakar
ITALIJANSKA FAŠISTIČNA REPRESIJA NA KOBARIŠKEM IN ODPOR V ČASU MED OBEMA VOJNAMA 163

Milena Černe
ŠOLSTVO NA KOBARIŠKEM V ČASU ITALIJE (1918–1943) 179

Zdravko Likar
OSVOBODILNO GIBANJE MED DRUGO SVETOVNO VOJNO NA KOBARIŠKEM 195

Renato Podbersič
REVOLUCIJA IN PROTIREVOLUCIJA NA KOBARIŠKEM 223

Simon Skočir, Marko Klavora
KOBARID V OBDOBJU ZAVEZNIŠKE VOJAŠKE UPRAVE (1945–1947) SKOZI PERSPEKTIVO PREBIVALCEV IN ZAVEZNIŠKIH VOJAKOV 249

Karla Kofol
GOSPODARSTVO NA KOBARIŠKEM V PRVIH DESETLETJIH PO DRUGI SVETOVNI VOJNI 277

Jožef Školč
BREGINJ – NOSTALGIČEN SPOMIN 297

Zdravko Likar
OSAMOSVOJITEV SLOVENIJE IN DOGAJANJE NA KOBARIŠKEM 309

Pavel Četrtič
DESET DNI ENOTNOSTI, ODLOČNOSTI IN STRAHU 329

Jože Kurinčič
SAKRALNA DEDIŠČINA NA DREŽNIŠKEM 335

Andrejka Ščukovt
ETNOLOŠKA STAVBNA DEDIŠČINA V OBČINI KOBARID 359

Mihael Uršič
PREBIVALSTVO KOBARIŠKEGA PO POPISIH PREBIVALSTVA 1857–1991 375

BARVE IN OBLIKE OBČINE KOBARID 395

Katja Roš
TRIDESET LET OBČINE KOBARID 399

Katja Roš
KLUBUJ USODI! 407

Tomaž Skočir
GOSPODARSTVO OBČINE KOBARID 417

Jani Mlekuž
KMETIJSTVO NA OBMOČJU OBČINE KOBARID V ZADNJIH TREH DESETLETJIH 427

Andreja Jurkovič
TURIZEM V KOBARIDU 437

Andreja Peternel Golja, Stanislav Beguš
POTRESA 1998 IN 2004 TER POPOTRESNA OBNOVA 447

Katja Roš
MIROVNIŠTVO NA POHODU 465

Katja Roš
OTROCI REKE 471

Katja Roš
MEJA JE 479

Katja Roš
NAJ ŽIVI ŽIVLJENJE! DRUŠTVA, KULTURA, VELIKE IN MALE PRIREDITVE 487

ŽUPANI IN SVETNIKI 501

IN MEMORIAM 505

Milena Černe

ŠOLSTVO NA KOBARIŠKEM V ČASU ITALIJE (1918–1943)

IZVLEČEK

Članek ponuja vpogled v razmere na šolskem področju na Kobariškem pod 25-letno italijansko oblastjo, ki ga omogoča bogato arhivsko gradivo Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. V povojnih letih je obnovljene slovenske ljudske šole, ki so že čutile italijanizacijske pritiske, zadušila fašistična šolska reforma. Do leta 1928 je bila izpeljana »jezikovna preobrazba« šole, ki ji je bil vtisnjen tudi fašistični pečat. Kobariško didaktično ravnateljstvo, kjer je v tem času delovalo 21 osnovnih šol, je bilo podrejeno šolskemu nadzorniku v Tolminu. Slednji je pripomogel, da so bili do jeseni 1932 odstranjeni praktično vsi slovenski učitelji v okrožju. Članek na konkretnih primerih predstavi postopanje oblasti s slovenskimi učitelji in kateheti, ki so ji bili zaradi narodne zavednosti trn v peti. Zaustavi se ob italijanskih učiteljih in poskuša prikazati razčlenjeno sliko njihove vloge in položaja, ki presega predstavo o avtomatskih izvrševalcih asimilacije in fašizacije. Ugotavlja, da je velik del učiteljev prihajal iz Julijske krajine, od tega opazno veliko iz Beneške Slovenije. Na osnovi virov je mogoče sklepati, da so bili nekateri tudi slovenskega izvora.

Ključne besede: zgodovina šolstva, Kobariško, fašizem, italijanizacija, učiteljstvo, Beneška Slovenija

ABSTRACT

The article provides an insight into the state of education in the Kobarid area during the 25-year Italian rule, based on rich archival material from the Regional Archives of Nova Gorica. In the post-war years, the restored Slovenian elementary schools, which were already experiencing pressures of Italianization, were suppressed by the fascist school reform. By 1928, a "linguistic transformation" of the schools had been carried out, also marked by a fascist imprint. The Kobarid didactic directorate, overseeing 21 primary schools at the time, was subordinated to the school inspector in Tolmin. The inspector contributed to the removal of virtually all Slovenian teachers in the district by autumn 1932. The article presents specific cases illustrating the authorities' treatment of Slovenian teachers and catechists, who were seen as a thorn in the side due to their national consciousness. It also focuses on Italian teachers, aiming to present a nuanced picture of their role and position, going beyond the simple notion of them as automatic enforcers of assimilation and fascist policies. It finds that a significant number of teachers came from the Julian March, many of them notably from Venetian Slovenia. Based on the sources, it can be inferred that some were also of Slovenian origin.

Keywords: history of education, Kobarid area, fascism, Italianization, teaching staff, Venetian Slovenia

Milena Černe,
profesorica zgodovine in nemščine, arhivistka,
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici,
Trg Edvarda Kardelja 3,
5000 Nova Gorica,
Slovenijamilena.cerne@pa-ng.si

Milena Černe
Professor of History and German language, archivist, Regional Archives of Nova Gorica

Education in the Kobarid area during Italian Rule (1918–1943)

Dokument 1: Šolska parcela šole v Sedlu, leto 1921 (SI_PANG/0004, t. e. 29)

Jeseni 1918 so Italijani ponovno zasedli od vojne opustošeno Kobariško, trdno prepričani, da bo to ozemlje odslej del Italije. Čeprav je bil njihov namen ozemlje čim prej priključiti in asimilirati slovensko prebivalstvo, jim mednarodne konvencije niso dopuščale, da bi kar takoj uvedli italijansko šolo. V šolah, ki so se postopno začele odpirati, je pouk ponovno stekel v slovenščini. Toda ovir je bilo na začetku veliko: ne le, da je primanjkovalo učiteljev, tudi šolski prostori so bili vsi po vrsti potrebni večjih ali manjših popravil ali pa celo neuporabni (v Krnu, Vrsnem, Kamnem). Uničeni so bili tudi šolska oprema in učila.[1] Šolska vrata so se v šolskem letu 1918/19 začela odpirati z zamikom: v Idrskem nekje decembra,[2] v Sedlu 30. 12. 1918, v Podbeli tri dni pozneje, v Breginju 24. 1. 1919 in v Logjeh šele 18. 3. 1919.[3]

V prvih povojnih letih so bile obnovljene vse ljudske šole iz avstrijskega obdobja. Nadzor nad njimi je vršil tolminski šolski nadzornik. Do leta 1932 je nadzorništvo vodil Francesco Spazzapan, ki je to funkcijo na Kobariškem opravljal že za časa soške fronte. Leta 1924 je bilo v skladu z Gentilejevo šolsko reformo tolminsko nadzorno okrožje razdeljeno na več didaktičnih okrožij, ki so jih vodili didaktični ravnatelji. Eno od teh je bilo didaktično ravnateljstvo Kobarid, ki je obsegalo naslednje občine: Kobarid (šoli Kobarid in Sužid), Breginj (šole Breginj, Robidišče in Logje), Kred (šole Kred, Borjana in Staro selo), Idrsko (šola Idrsko), Livek (šole Livek, Jevščk in Livške Ravne), Libušnje (šole Krn, Vrsno, Smast in Kamno), Trnovo ob Soči (šola Trnovo ob Soči), Sedlo (šoli Sedlo in Podbela) in Drežnica (šola Drežnica). Za didaktičnega ravnatelja je bil imenovan Federico Baccarcich iz Istre, ki je na tem mestu ostal vse do leta 1938.

V šolskem letu 1938/39 je bila poleg prej navedenih ustanovljena še podeželska šola Magozd, ki jo je vodila organizacija Opera nazionale di assistenza all'Italia redenta (ONAIR), ki ji je država poverila oskrbo posebnih, t. i. neklasificiranih oz. podeželskih šol z majhnim številom učencev. V Julijski krajini je do konca šolskega

[1] Popis potrebnih popravil in stanje šolskih zgradb, 1920, SI_PANG/0004, t. e. 24, p. e. 24.
[2] Stres, Idrsko in Mlinsko, str. 101.
[3] Obvestila šolskih voditeljev Civilnemu komisariatu v Tolminu, SI_PANG/0004, t. e. 27, p. e. 28.

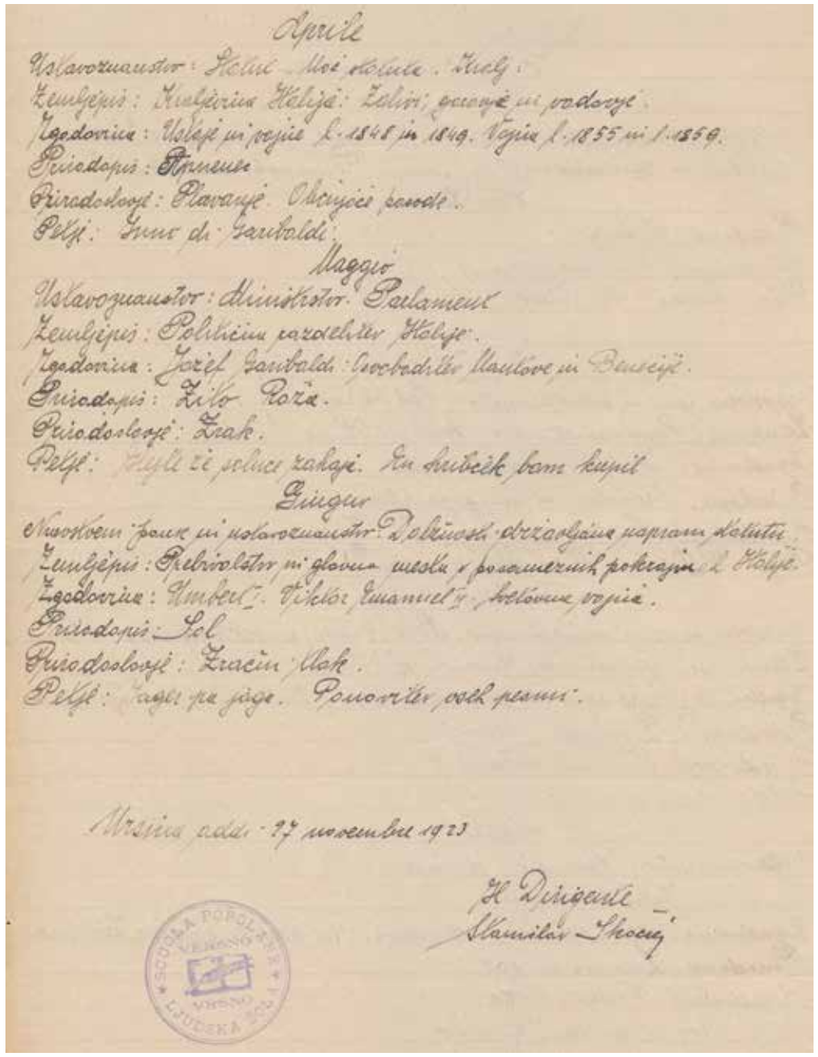

Dokument 2: Učni načrt šole na Vrsnem za obdobje april—junij 1924 (SI_PANG/0004, t. e. 46)

leta 1933/34 za take šole skrbela organizacija Umanitaria; na Kobariškem je oskrbovala šole v Jevščku, v Livških Ravnah in Krnu,[4] ki so zaradi zmanjšanega števila učencev leta 1929 postale neklasificirane šole.[5] Cilj teh podpornih organizacij je bil vključiti v italijanski pouk in fašistično vzgojo tudi otroke iz najbolj odročnih vasi in zaselkov.

Ker je šolski sistem ena najučinkovitejših poti asimilacije, so italijanske oblasti na sicer takten, a odločen način v obnovljene slovenske šole takoj začele uvajati italijanščino. V kobariški šoli je bila vpeljana že aprila 1919. Poučeval jo je učitelj-vojak Giuseppe Ghezzi, in sicer v tretjem razredu dve in v četrtem tri ure tedensko.[6] V šolskem letu 1920/21 je ure italijanščine izvajalo poleg kobariške še devet

[4] Guida dei servizi scolastici nelle provincie di Trieste, Fiume, Gorizia, Pola, Zara, str. 283.
[5] Seznam klasificiranih in neklasificiranih šol z dne 1. 1. 1929, SI_PANG/0004, t. e. 72.
[6] Pregled pouka italijanščine v šolskem letu 1918/19, SI_PANG/0004, t. e. 30, p. e. 15.

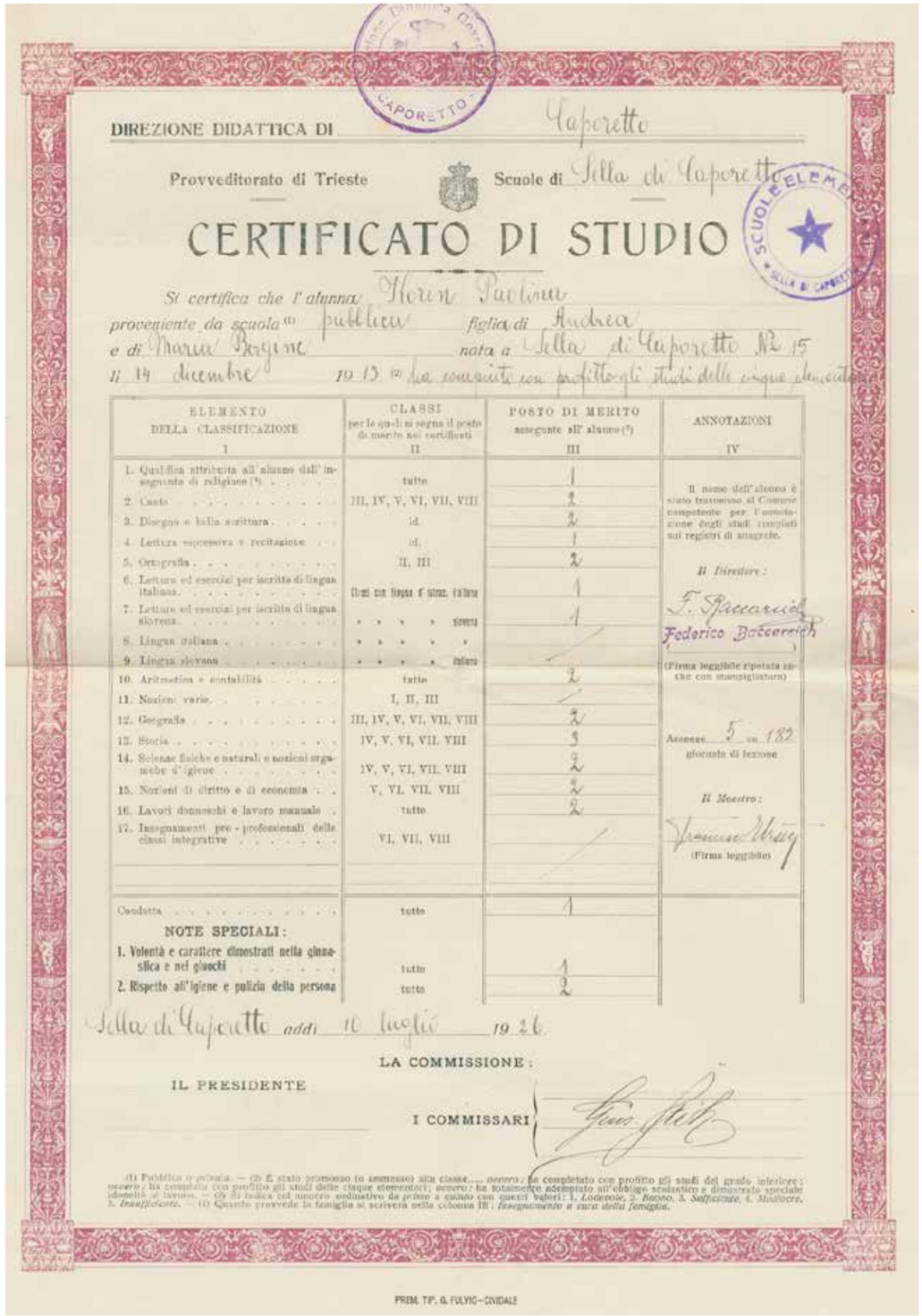

DIREZIONE DIDATTICA DI Caporetto

Provveditorato di Trieste — Scuole di Tolmino e Caporetto

CERTIFICATO DI STUDIO

Si certifica che l'alunna Koren Pavline
proveniente da scuola (1) pubblica figlia di Andrea
e di Maria Regina nata a Tolmino N. 15
il 14 dicembre 1913 (2) ha compiuto con profitto gli studi delle cinque classi elementari

ELEMENTO DELLA CLASSIFICAZIONE	CLASSI per le quali si segna il posto di merito nei certificati	POSTO DI MERITO assegnato all'alunno (3)	ANNOTAZIONI
I	II	III	IV
1. Qualifica attribuita all'alunno dall'insegnante di religione (4)	tutte	1	Il nome dell'alunno è stato trasmesso al Comune competente per l'annotazione degli studi compiuti sui registri di anagrafe.
2. Canto	III, IV, V, VI, VII, VIII	2	
3. Disegno e bella scrittura	id.	2	
4. Lettura espressiva e recitazione	id.	1	
5. Ortografia	II, III	2	
6. Lettura ed esercizi per iscritto di lingua italiana	Classi con lingua d'istruz. italiana	1	
7. Lettura ed esercizi per iscritto di lingua slovena	slovena	1	
8. Lingua italiana	italiana		
9. Lingua slovena			
10. Aritmetica e contabilità	tutte	2	
11. Nozioni varie	I, II, III		
12. Geografia	III, IV, V, VI, VII, VIII	2	
13. Storia	IV, V, VI, VII, VIII	3	
14. Scienze fisiche e naturali e nozioni igieniche d'igiene	IV, V, VI, VII, VIII	2	
15. Nozioni di diritto e di economia	V, VI, VII, VIII	2	
16. Lavori donneschi e lavoro manuale	tutte	2	
17. Insegnamenti pre-professionali delle classi integrative	VI, VII, VIII		
Condotta	tutte	1	

Assenze 5 su 182 giornate di lezione

Il Maestro: Francesco Mucig (Firma leggibile)

NOTE SPECIALI:

1. Volontà e carattere dimostrati nella ginnastica e nei giuochi — tutte — 1
2. Rispetto all'igiene e pulizia della persona — tutte — 2

Tolmino addì 11 luglio 1926

LA COMMISSIONE:

IL PRESIDENTE

I COMMISSARI

(1) Pubblica o privata. — (2) È stato promosso (o ammesso) alla classe..., ovvero: ha completato con profitto gli studi del grado inferiore; ovvero: ha completato con profitto gli studi delle cinque elementari; ovvero: ha totalmente adempiuto all'obbligo scolastico e dimostrato speciale idoneità al lavoro. — (3) Si indica col numero ordinativo da *primo* a *quinto* con questi valori: 1. *Lodevole*, 2. *Buono*, 3. *Sufficiente*, 4. *Mediocre*, 5. *Insufficiente*. — (4) Quando provvede la famiglia si scriverà nella colonna III: *Insegnamento a cura della famiglia*.

PREM. TIP. G. FULVIO - CIVIDALE

Dokument 3: Zaključno šolsko spričevalo Pavline (Paolina) Koren iz leta 1926, ki je obiskovala šolo v Starem selu (SI_PANG/0004, t. e. 71)

drugih šol. Tamkajšnji slovenski učitelji so poučevali učence višjih razredov oz. letnikov od 1 ure in pol do 3 ure tedensko. Čeprav naj bi bila italijanščina neobvezni predmet, so jo oblasti glede na pritožbe očitno skušale postaviti na urnik mimo staršev; županstvo v Kredu je decembra 1920 prosilo, naj se italijanščina začasno odpravi, saj otroci ne znajo niti maternega jezika in so poleg tega preobremenjeni. Podobno peticijo so mesec pozneje civilnemu komisarju v Tolmin poslali tudi starši iz Sužida.[7]

Podobno vsiljivo so Italijani začeli tudi ustanavljati italijanske šole. Junija 1921 je bila odprta italijanska enorazrednica v Kobaridu, ki jo je vodil vojak-učitelj s Sicilije, Nicoló Figlioli. Odprtje se je zgodilo neopazno, brez kakršnekoli slovesnosti. Šolski nadzornik Spazzapan je namreč dobro vedel, da je »vzdušje v Kobaridu panslavistično par excellence in najbolj sovražno v celotnem okrožju;« slovesnost ob odprtju italijanske šole bi povzročila zgolj težave, saj bi pritegnila sovražno pozornost prebivalstva, ki je bilo že tako vznemirjeno zaradi volitev, še posebej zaradi konfliktov s fašisti v Tolminu.[8]

Fašisti so po vzponu na oblast jeseni 1922 hitro zaostrili postopanje z »drugorodnim« prebivalstvom. Eden od neizprosnih fašističnih ukrepov je bila Gentilejeva šolska reforma leta 1923, ki je odpravila slovensko šolo. Kot edini jezik poučevanja je določala italijanščino, ki se je v šole uvajala postopoma od šolskega leta 1923/24 naprej. Dodatne ure slovenščine so bile že leta 1925 ukinjene. Iz dopisa kobariškega didaktičnega ravnatelja razberemo, da je v šolskem letu 1927/28 pouk v vseh razredih kobariških šol že potekal v italijanščini. Nekaj ur slovenskega pouka je ostalo le še v treh od 17 večernih tečajev.[9] V šolskem letu 1928/29 je bila šola v okrožju povsem italijanska, saj so se iz šol umaknili tudi slovenski duhovniki-kateheti, ker je bil tudi verski pouk dovoljen le še v italijanščini.

Oblasti so si pospešeno prizadevale za »jezikovno preobrazbo«. V slovenskih razredih so se učenci pri pouku petja morali učiti tudi italijanskih pesmi, prav tako je morala biti polovica programa šolskih in javnih prireditev v italijanščini. Odstranjena so bila učila s slovenskimi napisi, posebej pozorni so bili na zamenjavo starih zemljevidov z novimi. V šolskih knjižnicah je naraščalo število italijanskih knjig, slovenske knjižnice pa so bile do leta 1928 ukinjene. Nekaterim šolam so nadeli imena italijanskih osebnosti: v Kobaridu Gabriele d'Anunzio, v Sedlu in Smasteh Michelangelo Buonarotti, v Podbeli Anita Garibaldi, v Kredu Achille Papa, v Borjani Nazario Sauro, v Drežnici Rosa Mussolini.[10]

Z naraščanjem ur pouka v italijanščini je raslo tudi število italijanskih učnih moči na slovenskih šolah, slovenskih pa je bilo vse manj. Zaradi pomembnega vpliva na mladino so bili slovenski učitelji, skupaj z duhovniki-kateheti, od vsega začetka pod drobnogledom oblasti. Hitro so bili lahko označeni za Italiji sovražne, slovanske iredentiste in fanatike, nekateri so se celo znašli v preiskovalnih postopkih. To je že maja 1920 doletelo idrskega učitelja Rudolfa Perka, potem ko je nekaj šolarjev v njegovi odsotnosti raztrgalo italijansko zastavo. Učitelj je bil zaradi tega več mesecev suspendiran, saj bi po mnenju oblasti moral bolje poskrbeti za hrambo zastave in po dogodku obvestiti oblasti.[11]

7 Prošnja županstva v Kredu z dne 17. 12. 1920 in peticija staršev iz Sužida z dne 12. 1. 1921, SI_PANG/0004, t. e. 30, p. e. 12.

8 Dopis šolskega nadzornika v Tolminu Generalnemu civilnemu komisariatu v Trst dne 16. 6. 1921, SI_PANG/0004, t. e. 32, p. e. 10.

9 Dopis kobariškega didaktičnega ravnatelja šolskemu skrbniku v Trst dne 12. 7. 1928, SI_PANG/0004, t. e. 79, p. e. 15.

10 Seznam šol z nazivi, SI_PANG/0004, t. e. 72.

11 Stres, Idrsko in Mlinsko, str. 101; personalna mapa Rudolfa Perka, SI_PANG/0004, t. e. 13.

Odnos do italijanske zastave – in simbolov italijanstva nasploh – je bil vedno zelo občutljivo vprašanje, ki je lahko hitro privedlo do incidentov. Leta 1925 je bila v krejski cerkvi slovesna maša v počastitev 25-letnice vladanja kralja, ki so se je udeležili tudi učenci in učitelji iz Borjane in Starega sela. Zastave so po navodilu župnika Aljančiča pustili zunaj, vendar je italijanska učiteljica to prijavila šolskemu skrbništvu. Trije slovenski učitelji – Jože Gruntar, Franc Sivec in Marija Rutar – so bili zaradi nespoštovanja do zastave kaznovani z odtegljajem dela plače in premestitvijo na najtežja delovna mesta v okrožju.[12]

Da so obtožbe lahko temeljile tudi na lažeh, je občutila učiteljica Suzana Sancin, Slovenka iz Škednja, ki je leta 1926 kot začasna učiteljica poučevala na Livških Ravnah. Didaktični ravnatelj Baccarcich, ki je obenem opravljal funkcijo fašističnega sekretarja v Kobaridu, ji je izrekel opozorilo, ker naj bi na neki slovenski prireditvi v Idrskem izkazala nespoštovanje do italijanske himne in se za povrh še sprla z nekim narednikom. Preiskava na ukaz nadzornika Spazzapana pa je pokazala, da so bile obtožbe neresnične; z njimi je narednik skušal uresničiti grožnje, da bo Sancinovo, ki se mu ni dala ustrahovati, spravil ob službo.

Suzana Sancin službe ni izgubila, bilo je pa odpuščenih nekaj drugih učiteljev, zlasti v letu 1926, saj je decembra 1925 sprejeti zakon omogočal odpuščanje t. i. nelojalnih uslužbencev. Šolske oblasti so posebno preganjale najzvestejše privržence Zveze slovanskih učiteljskih društev, ki so zavračali vstop v fašistični učiteljski sindikat. Tak je bil primer Ivanke Volarič, rojene 1905 v Kobaridu, glede katere je šolski nadzornik že ob dovršitvi tolminskega učiteljišča 1924 opozoril, da bi jo bilo treba zaradi fanatičnih slovanskih čustev namestiti na kakšno delovno mesto v popolnoma italijanskem okolju. Decembra 1926 je bila odpuščena, saj je zaradi svoje načelne drže ovirala italijanizacijo šol in uživala velik ugled tako pri najbolj protiitalijansko usmerjenih učiteljih kot tudi pri prebivalstvu. Volaričeva je zatem emigrirala v Jugoslavijo in tam nadalje službovala kot učiteljica.[13]

Učitelje, ki niso izgubili službe ali bili prisilno upokojeni, so šolske oblasti postopoma premestile v notranjost Italije. Ker iz čisto praktičnih razlogov ni bilo mogoče premestiti vseh naenkrat, so se na vrhu spiska leta 1927 znašli najprej tisti najbolj moteči. Na Kobariškem so bili med prvimi premeščeni Stanislav Skočir, učitelj v Robidišču, Alojz Carli, nameščen na šoli v Vrsnem, in Albert Ivančič s šole v Smasteh.[14] Oblastem namreč ni ušlo vneto kulturno udejstvovanje izven šolskega okolja. Stanislav Skočir je po vaseh poučeval petje in organiziral prireditve, tajno je režiral uprizoritve celo v Kobaridu in Sužidu in skrivaj poučeval učence slovenščino.[15] Albert Ivančič je v Smasteh vodil prosvetno društvo; izrazito negativno mnenje si je pridobil, ker je zavrnil vpis v fašistični sindikat in se kljub prepovedi predpostavljenih gibal v protiitalijansko usmerjenih krogih. Ko je Ivančič po razpustu društva in prejemu odloka o premestitvi zapuščal Smast, je v poslovilnem govoru vaščanom položil na srce, »naj ohranijo svoj jezik in kulturo« ter napovedal, »da pride tudi za nas oni čas, ko bomo smeli svobodno uporabljati svoj jezik in kulturno živeti.«[16] Tudi drugi učitelji so kljub naraščajočemu preganjanju sodelovali

12 Zapis ravnatelja Jožeta Gruntarja o svojem življenju in delovanju iz leta 1973, SI_PANG/0398, t. e. 44, p. e. 1; zapiski Antona Rutarja, SI_PANG/0764, t. e.2, p. e. 13.

13 Personalna mapa Ivanke Volarič, SI_PANG/0004, t. e. 19; Lavrenčič Pahor, Primorski učitelji, str. 446.

14 Zaupni dopis kobariškega didaktičnega ravnatelja šolskemu nadzorniku dne 3. 6. 1927, SI_PANG/0004, t. e. 73, p. e. 17. Didaktični ravnatelj je istega leta predlagal za odpust tudi Rudolfa Perka iz Breginja in Oskarja Miklaviča iz Kreda, ki pa sta bila premeščena pozneje.

15 Zapis Stanka Skočirja iz Kobarida, SI_PANG/0764, t. e. 2, p. e. 13.

16 Zapiski Antona Rutarja o antifašističnem gibanju na Kobariškem, SI_PANG/0764, t. e. 2, p. e. 13. Oba učitelja sta bila premeščena v Piemont, vendar sta kmalu emigrirala v Jugoslavijo, kjer sta nadaljevala svojo učiteljsko službo (Lavrenčič Pahor, Primorski učitelji, str. 173).

pri ohranjanju slovenskega jezika in kulture: prirejali so kulturne nastope za izbrane in zanesljive ljudi, širili slovenske knjige, skrivaj poučevali slovenski jezik, se vključevali v delovanje organizacije TIGR.[17] Nekateri so se hudih fašističnih pritiskov naveličali in se umaknili v Jugoslavijo. Tudi ta intelektualna emigracija je poleg odpuščanj, prisilnih upokojitev in premestitev redčila vrste slovenskih učiteljev. S Kobariškega se je v času med vojnama izselilo v Jugoslavijo vsaj 15 učiteljev.[18]

Nadzornik Spazzapan je budno spremljal stalež učiteljstva svojega nadzornega okrožja in vodil evidenco o številu italijanskih in »drugorodnih«, torej slovenskih učiteljev. Številke iz njegovih zabeležk nam povedo, da je bilo v šolskem letu 1923/24 v kobariškem okrožju 25 slovenskih in 8 italijanskih učiteljev, v letu 1930/31 pa 14 italijanskih in 12 slovenskih.[19] Naslednje leto je iz razpoložljivih podatkov razvidno, da so bili med kobariškim učiteljstvom le še trije Slovenci.[20] Poleti 1932 sta bila premeščena Friderik Uršič iz Kreda in Marija Stergar iz Kamnega, tako da je v šolskem letu 1932/33 v didaktičnem ravnateljstvu Kobarid od slovenskih učiteljev ostala le še Marija Mervič Russo, poročena s podoficirjem karabinjerjev, ki je poučevala v Breginju še do leta 1934.[21] Izmed vseh 206 nameščenih učiteljev v celotnem nadzornem okrožju Tolmin poleti 1932 je bila edina Slovenka.[22] Tega leta je bil premeščen tudi šolski nadzornik Spazzapan.[23]

Slika 1: Šola v Breginju leta 1929 (Muzejska zbirka Mazora, Breginj)

17 Zapiski Antona Rutarja o antifašističnem gibanju na Kobariškem, SI_PANG/0764, t. e. 2, p. e. 13.

18 Lavrenčič Pahor, Primorski učitelji, str. 19–57.

19 Preglednica gibanja učiteljev 1923/24–1930/31, SI_PANG/0004, t. e. 76, p. e. 13.

20 Dopis kobariškega didaktičnega ravnatelja šolskemu nadzorniku z dne 22. 10. 1932, SI_PANG/0004, t. e. 84, p. e. 4; Zaupno poročilo šolskega nadzornika o šolski reformi z dne 20. 1. 1932, SI_PANG/0004, t. e. 81, p. e. 1.

21 Zaupno poročilo šolskega nadzornika o šolski reformi z dne 20. 1. 1932, SI_PANG/0004, t. e. 81, p. e. 1; Lavrenčič Pahor, Primorski učitelji, str. 268.

22 V to statistiko niso bili zajeti učitelji suplenti, kot je bila Amalija Miklavič, ki je od srede 20. let nadomeščala na številnih šolah tolminskega nadzornega okrožja. Personalna mapa učiteljice, SI_PANG/0004, t. e. 20.

23 Primorski slovenski biografski leksikon, dostopno na: https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi946430/ (dostop 3. 9. 2024).

Od jeseni 1928 tudi slovenski duhovniki-kateheti niso več stopili v učilnice. Ker so v svoji narodni zavednosti predstavljali močno oporo slovenskemu prebivalstvu, so si oblasti od prvih dni okupacije prizadevale omejiti njihov vpliv. Pogosto so bili tarča policijskega preganjanja zaradi uporabe slovenščine (livški kurat Albin Martinčič), nasprotovanja organizaciji Balilla (župnik v Libušnjem Karel Klinkon)[24] in podobno. Toda režimu najbolj sovražen je bil po mnenju predstavnikov šolskih in političnih oblasti kobariški dekan Alojzij Pavlin: bil naj bi najbolj nepopustljiv nasprotnik italijanskega šolstva in posebej verouka v celotnem nadzornem okrožju ter splošno priznan duhovni voditelj odpora proti italijanizaciji. Odklanjali so njegovo imenovanje za stalnega nadzornika verouka v šoli, saj so bili prepričani, da bi dekan v soglasju z drugimi duhovniki didaktičnega okrožja ta predmet izkoristil bolj za jezikovni kot verski pouk.[25]

»Odslej bom poučeval nauk v cerkvi, starši pa boste morali otroke poučevati tudi sami,«[26] je septembra 1928 oznanil dekan Pavlin pri maši. Slovenski verouk se je torej preselil v cerkve in zakristije, a obenem so duhovniki s krščanskim naukom otroke učili tudi slovensko brati in pisati in krepili narodno zavest. Skrb za osnovno jezikovno izobrazbo so prevzele tudi družine, ki so skrivaj prejemale abecednik Prvi koraki, berilo Kolački in drugo čtivo v slovenščini. Pri razdeljevanju slovenskih knjig je bila zelo dejavna organizacija TIGR. Pomembna zbirna točka je bila družina Mašera iz Kobarida, ki je te knjige delila po vaseh v okolici, tako da so nastajale skrite vaške knjižnice. S slovenskimi knjigami so oskrbovali tudi Beneške Slovence: Ivanu Trinku v Trčmun in drugim zavednim slovenskim duhovnikom so jih prinašali posamezniki in organizirane skupine, ki so prihajale v Beneško Slovenijo na izlete; med njimi so bili dejavni tudi kobariški dijaki.[27]

Slika 2: Vrtec Breginj (SI_PANG/0004, t. e. 113)

V začetku 30. let je sistem v slovenskih krajih vzpostavil povsem italijansko šolo in ji vtisnil fašistični pečat. Italijanski učitelji, ki so prihajali v naše kraje, so imeli v očeh režima pomembno nalogo »ponovne duhovne osvojitve obmejnega območja«.[28] Pričakovanja so bila visoka: slovenske otroke naj bi pri posredovanju učne snovi mimogrede

[24] Mesečno poročilo goriške kvesture o dejavnosti slovenske duhovščine, julij 1934, SI_PANG/1133, t. e. 17.
[25] Zaupni dopisi glede verouka, SI_PANG/0004, t. e. 76, p. e. 13.
[26] Kobarid, str. 153.
[27] Zapiski Antona Rutarja o antifašističnem gibanju na Kobariškem, SI_PANG/0764, t. e. 2, p. e. 13; Rutar, Kratek pregled delovanja, str. 315; Primorski slovenski biografski leksikon, dostopno na https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi923480/ (dostop 26. 8. 2024).
[28] Poročilo šolskega nadzornika o šolstvu v okrožju za obdobje 1918–1928, SI_PANG/0004, t. e. 76, p. e. 13.

naučili tudi italijansko, jim privzgojili italijanski narodni ponos, jih navdušili za fašistične mladinske organizacije, skrbeli za dober šolski obisk, si obenem pridobili naklonjenost staršev in v končnem poročilu izkazali zadovoljive rezultate. Pri vsem tem niso mogli pričakovati dodatnega plačila za vse žrtve in napore, ki jih je prinašalo službovanje v odročnih krajih v njim tujem in nenaklonjenem, celo sovražnem okolju. Zato ne preseneča, da so bile pogoste menjave pedagoških delavcev ena večjih težav šolskih oblasti. *»Kdor pride sem gor, si takoj želi proč,«*[29] je v letnem poročilu 1935/36 zapisal šolski nadzornik Dogliani.

Glede na zapise v ohranjenih šolskih dnevnikih kobariških šol lahko sklepamo, da je marsikateri učitelj oz. učiteljica prišel na novo službeno mesto nepoučen o razmerah. Prvo presenečenje je bilo neznanje italijanščine. Vse do zadnjega šolskega leta 1942/43 se ponavljajo ugotovitve, da otroci ob vstopu v šolo ne znajo niti besedice italijansko, pa tudi učenci višjih razredov imajo težave z jezikom in niti nočejo govoriti italijansko. Na pomoč staršev niso mogli računati, saj so bili tudi v pogovoru z njimi včasih potrebni tolmači.[30] V predšolski dobi bi se otroci lahko učili italijansko le v vrtcu, a v kobariškem okrožju sta delovala zgolj dva: v Kobaridu od leta 1923 in v Breginju od leta 1929,[31] ki sta skupaj letno zajela približno 80 otrok.[32] Velika večina otrok torej v vrtec ni hodila.

Drugo neprijetno dejstvo, s katerim so se soočali italijanski učitelji, je bil nenaklonjen odnos do italijanskih učiteljev in šole. Ne le, da otroci niso kazali navdušenja, prvi vtisi zlasti učiteljic govorijo o odporu: *»Otroci se umikajo mojemu pogledu. Nekatere pobožam in se ne čudim njihovemu hladnemu odnosu, ker že poznam te kraje. Ti otroci so hladni, zdijo se skoraj neobčutljivi,«*[33] je zapisala na prvi šolski dan leta 1939 učiteljica v Idrskem. Dva meseca pozneje pa lahko beremo zapis: *»Počasi postajam prijateljica in zaupnica svojih učencev … V razredu ni več tistega hladnega občutka prvih dni.«*[34] Ni bila edina, ki si je prizadevala pridobiti naklonjenost učencev in domačinov, da bi bilo njeno delo kolikor toliko znosno. Simpatije si je očitno znala pridobiti tudi učiteljica v Logjeh. Otroci so jo na ponedeljek po sv. Miklavžu presenetili in jo obdarili s sadjem in bonboni. *»Njihovo gesto cenim toliko bolj, ker je bila včeraj nedelja in bi lahko sami vse pojedli,«*[35] je zapisala 7. decembra 1942 v dnevnik. Pred božičnimi prazniki istega leta je učiteljica v Starem selu ob jaslicah zbrala otroke, prišlo je tudi precej staršev ter bratov in sester. Ob svečkah so peli in recitirali. *»Pozno popoldne so odšli vsi srečni. Tudi sama sem bila srečna, saj so tako starši kot otroci odložili svoj običajni hladni, skoraj sovražni odnos.«*[36]

Zabeležke v dnevniških kronikah odkrivajo, s katerimi težavami so se učitelji še spopadali v razredu. Ponekod je veliko težavo predstavljal nereden obisk pouka, ki je bil delno toleriran, saj so otroci morali občasno pomagati doma. Učitelju v Drežnici sicer ni ušla podrobnost, da k verouku kljub temu vsi redno hodijo.[37] Preglavice je povzročalo pobiranje članarine za mladinske fašistične organizacije, nekateri otroci niso imeli učbenikov in niso prinašali zvezkov. Starši se za šolsko delo niso zanimali, otroci se doma niso učili. Znanje otrok je bilo pomanjkljivo, uči-

[29] Letno poročilo šolskega nadzornika, 5. 1. 1936, SI_PANG/0004, t. e. 91, p. e. 1.
[30] Zapisi šolskih kronik med drugim v SI_PANG/0386, t. e. 1; SI_PANG/0383, t. e. 1; SI_PANG/0398, t. e. 1.
[31] Poročilo kobariškega didaktičnega ravnatelja z dne 17. 1. 1932, SI_PANG/0004, t. e. 81, p. e. 2.
[32] Statistični podatki za vrtec Breginj in Kobarid, maj 1939, SI_PANG/0004, t. e. 110.
[33] Fragment dnevnika 1939/40, SI_PANG/0387, t. e. 2.
[34] Prav tam.
[35] Dnevnik Carmen Vicentinetti 1942/43, SI_PANG/0391, t. e. 1. Zapisi o miklavževanju se v dnevnikih sicer ne pojavljajo, saj je tradicionalni praznik obdarovanja otrok v Italiji 6. januarja (befana).
[36] Dnevnik Albe Maccini 1942/43, SI_PANG/0398, t. e. 1.
[37] Dnevnik 4. in 5. razreda za šolsko leto 1937/38, SI_PANG/0386, t. e. 1.

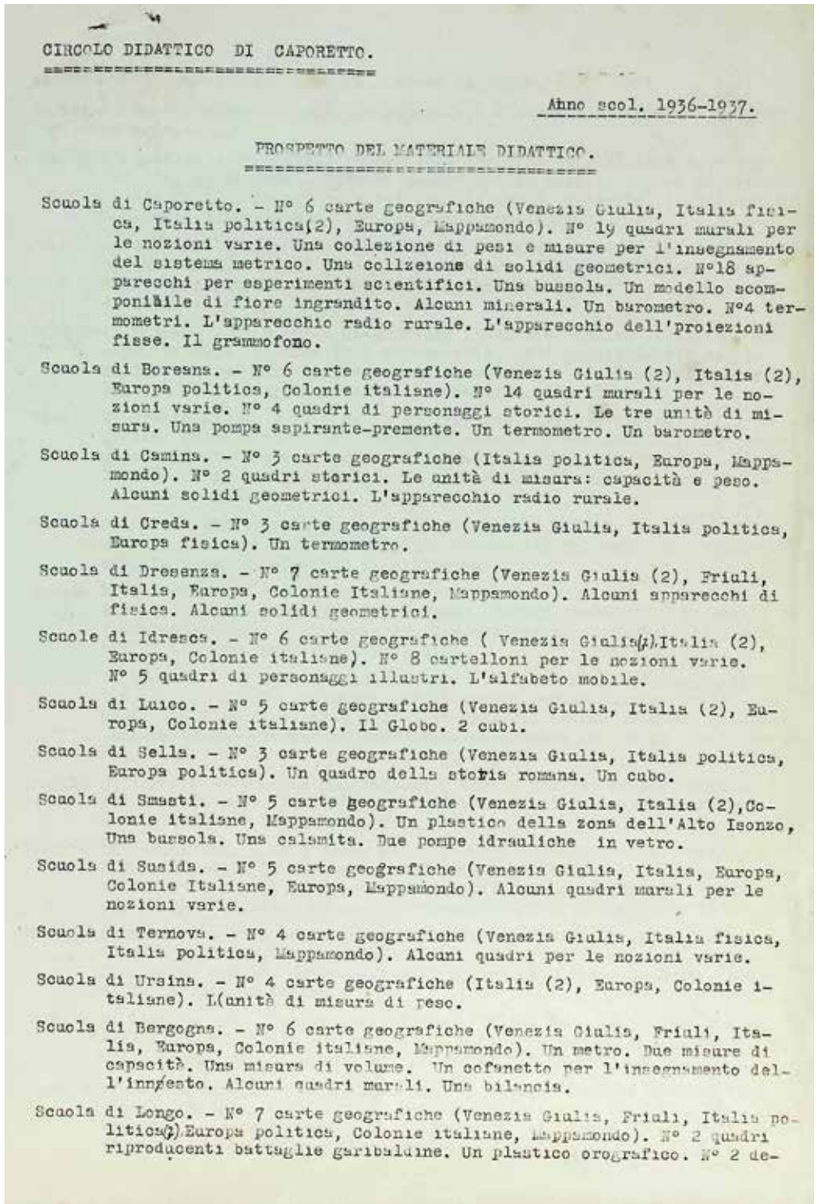

CIRCOLO DIDATTICO DI CAPORETTO.

Anno scol. 1936-1937.

PROSPETTO DEL MATERIALE DIDATTICO.

Scuola di Caporetto. - N° 6 carte geografiche (Venezia Giulia, Italia fisica, Italia politica(2), Europa, Mappamondo). N° 19 quadri murali per le nozioni varie. Una collezione di pesi e misure per l'insegnamento del sistema metrico. Una collzeione di solidi geometrici. N°18 apparecchi per esperimenti scientifici. Una bussola. Un modello scomponibile di fiore ingrandito. Alcuni minerali. Un barometro. N°4 termometri. L'apparecchio radio rurale. L'apparecchio dell'proiezioni fisse. Il grammofono.

Scuola di Boreana. - N° 6 carte geografiche (Venezia Giulia (2), Italia (2), Europa politica, Colonie italiane). N° 14 quadri murali per le nozioni varie. N° 4 quadri di personaggi storici. Le tre unità di misura. Una pompa aspirante-premente. Un termometro. Un barometro.

Scuola di Camina. - N° 3 carte geografiche (Italia politica, Europa, Mappamondo). N° 2 quadri storici. Le unità di misura: capacità e peso. Alcuni solidi geometrici. L'apparecchio radio rurale.

Scuola di Creda. - N° 3 carte geografiche (Venezia Giulia, Italia politica, Europa fisica). Un termometro.

Scuola di Dreseniza. - N° 7 carte geografiche (Venezia Giulia (2), Friuli, Italia, Europa, Colonie Italiane, Mappamondo). Alcuni apparecchi di fisica. Alcuni solidi geometrici.

Scuola di Idresca. - N° 6 carte geografiche (Venezia Giulia(2),Italia (2), Europa, Colonie italiane). N° 8 cartelloni per le nozioni varie. N° 5 quadri di personaggi illustri. L'alfabeto mobile.

Scuola di Luico. - N° 5 carte geografiche (Venezia Giulia, Italia (2), Europa, Colonie italiane). Il Globo. 2 cubi.

Scuola di Sella. - N° 3 carte geografiche (Venezia Giulia, Italia politica, Europa politica). Un quadro della storia romana. Un cubo.

Scuola di Smasti. - N° 5 carte geografiche (Venezia Giulia, Italia (2),Colonie italiane, Mappamondo). Un plastico della zona dell'Alto Isonzo, Una bussola. Una calamita. Due pompe idrauliche in vetro.

Scuola di Sunida. - N° 5 carte geografiche (Venezia Giulia, Italia, Europa, Colonie Italiane, Europa, Mappamondo). Alcuni quadri murali per le nozioni varie.

Scuola di Ternova. - N° 4 carte geografiche (Venezia Giulia, Italia fisica, Italia politica, Mappamondo). Alcuni quadri per le nozioni varie.

Scuola di Uraina. - N° 4 carte geografiche (Italia (2), Europa, Colonie italiane). L(unità di misura di peso.

Scuola di Bergogna. - N° 6 carte geografiche (Venezia Giulia, Friuli, Italia, Europa, Colonie italiane, Mappamondo). Un metro. Due misure di capacità. Una misura di volume. Un cofanetto per l'insegnamento dell'innesto. Alcuni quadri murali. Una bilancia.

Scuola di Longo. - N° 7 carte geografiche (Venezia Giulia, Friuli, Italia politica(?) Europa politica, Colonie italiane, Mappamondo). N° 2 quadri riproducenti battaglie garibaldine. Un plastico orografico. N° 2 de-

Dokument 4: Prva stran seznama učnih pripomočkov na šolah v šolskem letu 1936/37 (SI_PANG/0004, t. e. 96)

telji pa so morali vedno znova ugotavljati, da po vsaki daljši odsotnosti večina naučenega izpuhti. To je bilo gotovo tudi posledica slabega znanja učnega jezika, nekaj pa je pripomogel tudi negativen odnos do italijanske šole. Posledica je bil občuten padec izobrazbene ravni otrok. Učitelji so se pritoževali tudi nad neprimernimi in mrzlimi prostori, slabo opremo in pomanjkanjem učnih pripomočkov.

Te težave sta dobro poznala tudi didaktični ravnatelj in šolski nadzornik. »*Ker je prebivalstvo na splošno revno, si težko privošči nakup tudi najosnovnejših šolskih potrebščin kot so učbeniki in včasih celo zvezki. … Preko 200 ubožnih učencev je prejemalo hrano v šoli in preko tisoč jih je brezplačno prejelo učbenike,*«[38] je v poročilu za šolsko leto 1935/36 zapisal ravnatelj. Šolski nadzornik je v svojem poročilu za isto leto priznal, da primanjkuje sredstev za šolske potrebščine in organizacijo šolske prehrane za mnoge slabo prehranjene učence.[39] Težave so bile tudi s šolskimi stavbami. V dvajsetih letih so obnovili šole v Kobaridu, Sedlu, Borjani, Livku, Smasteh in Drežnici, v slabem stanju so bile šole v Kredu in Podbeli. Zaradi naraščajočega števila šoloobveznih otrok[40] so nekatere postale pretesne (Drežnica, Kred, Borjana, Logje, Livek, Smast), v nekaterih krajih pa šolske stavbe niti ni bilo, temveč je pouk potekal v zasebnih, s higienskega vidika neprimernih prostorih: v Idrskem, Kamnem, Starem selu in na Livških Ravnah nad mlekarno, na Vrsnem in Krnu pa nad hlevom.[41]

Pisne vire o šoli dopolnjujejo pričevanja sodobnikov. V spomin nekdanjih učencev so se vtisnile šolske uniforme, ki so bile v italijansko šolo uvedene prav v času fašizma. Albini Uršič, ki je hodila v šolo v Smasteh, so ostale v spominu črne haljice z belim ovratnikom, ki so se zapenjale na hrbtu. Njej je haljico sešila teta in ko je morala prvič v tej obleki v šolo, se je skrila na polju. Fantje so morali nositi črne hlače in srajce, nekateri so se po pouku zbirali k dejavnostim mladinske fašistične organizacije[42]

Informacije pričevalcev so dragocene, ker prispevajo k bolj razčlenjeni sliki italijanske šole. Po pričevanjih Sužijcev njihova učiteljica Bruna Bucini iz Piacenze ni

Slika 3: Učiteljica Bruna Bucini s sužiškimi šolarji 1939–1943 (Zbirka Marije Kenda)

[38] Poročilo kobariškega didaktičnega ravnatelja za šolsko leto 1935/36, SI_PANG/0004, t. e. 91, p. e. 2.
[39] Letno poročilo šolskega nadzornika, 5. 1. 1936, SI_PANG/0004, t. e. 91, p. e. 1.
[40] Število šoloobveznih otrok v didaktičnem okrožju Kobarid se je v desetletnem obdobju 1925–1935 več kot podvojilo, z 999 na 2122. Poročili kobariškega didaktičnega ravnatelja: z dne 25. 6. 1928, SI_PANG/0004, t. e. 72, p. e. 16; za šolsko leto 1935/36, SI_PANG/0004, t. e. 91, p. e. 2.
[41] Poročila kobariškega didaktičnega ravnatelja: z dne 30. 9. 1927, SI/PANG_0004, t. e. 72, p. e. 16; z dne 17. 1. 1932, SI_PANG/0004, t. e. 81, p. e. 2.; za šolsko leto 1935/36, SI_PANG/0004, t. e. 91, p. e. 2.
[42] Intervju z Albino Uršič, 2023.

silila otrok v fašistične organizacije, in čeprav je vedela za protifašistični odpor, ni ničesar izdala.[43] Pričevanje Venceslava Gorenščka iz Kobarida, ki je bil všolan septembra 1936, prinaša nekaj zanimivih informacij glede uporabe jezika. Pri pouku so vedno uporabljali italijanščino, med odmori na dvorišču pa so se otroci med seboj pogovarjali slovensko, in to tudi otroci italijanskih staršev, ki so se naučili kobariškega narečja. Toda slovensko so znali in včasih govorili vsaj nekateri učitelji: *»Tu je bil učitelj Crucil Natale, je znal tudi slovensko, včasih je govoril. Ena učiteljica je bila Azzolini, prava Italijanka, pa Bregant, ki je bila tudi Italijanka, vendar je znala slovensko. Emica Podreka, Benečanka, je znala slovensko, se je včasih tudi slovensko pogovarjala, jaz sem se že z njo pogovarjal slovensko.«*[44]

Vsi trije učitelji, ki so govorili slovensko, so bili rojeni v Beneški Sloveniji: Crucil v Podbonescu, Bregantova v Ažli in Ema Podrecca v Špetru.[45] Zanimivo tudi nekatere slovenske šolske kronike iz povojnega časa[46] omenjajo učiteljice iz Beneške Slovenije: v sedelski piše, da so bile za časa Italije tamkajšnje učiteljice največ iz Nadiške doline,[47] v krejski pa sta na seznamu učnih moči za to obdobje izrecno omenjeni Jožefa Cuder in Argilija Dorbolo kot Beneški Slovenki.[48]

Analiza učiteljstva na celotnem kobariškem didaktičnem okrožju potrjuje visok delež učnih moči iz Beneške Slovenije. Zbrani so bili podatki o izvoru za 81 učiteljev,[49] ki so službovali na Kobariškem med letoma 1932 in 1943. Za 13 učiteljev ni bilo mogoče ugotoviti, kje so bili rojeni, sicer pa jih je bilo 40 rojenih na ozemlju današnje Furlanije - Julijske krajine. Od tega jih je bilo iz Benečije zagotovo 15: eden iz Tipane, ostali iz Nadiške doline. Če prištejemo še tri s tipičnimi priimki iz teh krajev,[50] jih je bilo skupno 18 – torej kar petina. Četrtina jih je prišla iz starih provinc: deset iz južne Italije in s Sicilije, enajst iz severnejših krajev.

Visok delež učiteljstva iz Nadiške doline je mogoče delno pojasniti z delovanjem učiteljišča v Špetru ter bližino in povezanostjo teh krajev s Kobariškim. Domnevamo lahko, da so bili mnogi izmed njih slovenskega izvora; poleg krejske kronike to nakazujejo tudi njihovi priimki in imena mater: Maria Strukil, Anna Tomasetig, Liliana Specogna, Pasquale Visentini (mati Maria Leban), Maria Rot (mati Emilia Sulin) in drugi. Oblasti glede tega očitno niso imele nobenih pomislekov, morda zato, ker je učiteljišče v Špetru, ustanovljeno že leta 1878 z jasnimi italijanizacijskimi nameni, vzgajalo beneškoslovenske pedagoge v italijanskem duhu, da bi sami pomagali izpodriniti slovenski jezik z italijanščino.[51]

Toda tudi imena učiteljev z Goriškega in Tržaškega ter nekaterih neznanega izvora nakazujejo na slovenski izvor, na primer Giuseppe Stucin in Daniele Podbersig (mati Elizabeta Kozuch). Zanimivo je tudi dejstvo, da so nekje od leta 1939 na Kobariškem poučevali tudi nekateri mlajši učitelji, rojeni na današnjem slovenskem ozemlju, takih je bilo vsaj pet. Morda je po izbruhu druge svetovne vojne

43 Kobarid, str. 152–153.
44 Intervju z Venceslavom Gorenščkom, 2018.
45 SI_PANG/0004, t. e. 20; SI_PANG/0389, t. e. 1. Za učiteljico Azzolini ni bilo dostopnih podatkov, zelo verjetno pa ni bila iz Julijske krajine.
46 V povojnih kronikah so bili običajno zapisani tudi podatki o delovanju šole v preteklosti od ustanovitve naprej, še zlasti pa za čas italijanske zasedbe.
47 Šolska kronika šole Sedlo 1948–1957, SI_PANG/0396, t. e. 2.
48 Šolska kronika šole Kred 1948–1973, SI_PANG/0390, t. e. 1.; Slovenski šolski muzej, Dokumentacijska zbirka, mapa šole Kred, Kronika šole iz leta 1952. Argia Dorbolo je bila rojena v Špetru, v Kredu je poučevala med 1937 in 1941 (SI_PANG/0004, t. e. 5), za Jožefo Cuder ni bilo dostopnih podatkov.
49 Ta številka ne predstavlja vseh, gotovo pa velik del učiteljev. Podatki so bili pridobljeni iz personalnih map učiteljev v fondih SI_PANG/0871 in SI_PANG/0004 ter iz ohranjenih šolskih dnevnikov.
50 Razširjenost priimkov Sittaro, Speccogna in Clinaz, https://www.cognomix.it/ (dostop 10. 9. 2024).
51 Trinko, Beneška Slovenija, str. 108–109.

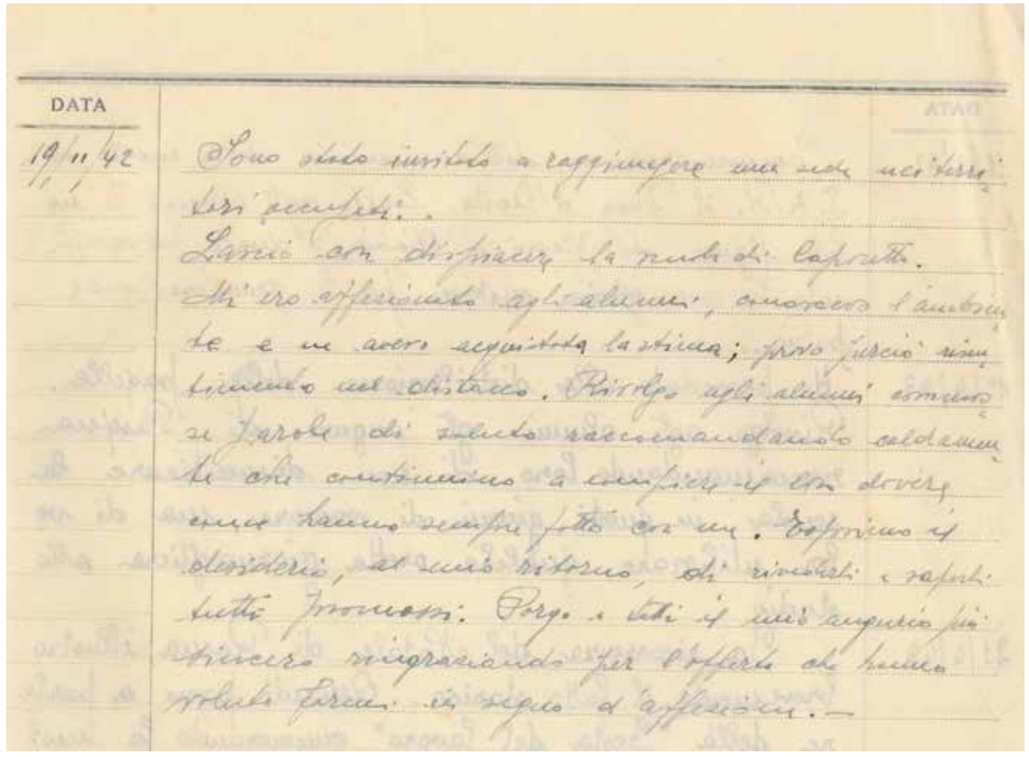
DATA

19/11/42

Sono stato invitato a raggiungere mia moglie nell'Italia centrale.

Lascio con dispiacere la mia classe di Caporetto.

Mi ero affezionato agli alunni, ammiravo l'ambiente e mi avevo acquistato la stima; però ...

... lontano mi dispiace. Rivolgo agli alunni ... parole di saluto raccomandando caldamente di non continuare a comportarsi ... come hanno sempre fatto con me. Esprimo il desiderio, al mio ritorno, di rivederli ... tutti promossi. Porgo a tutti il mio augurio più sincero ringraziando per l'affetto che hanno avuto per me. Vi segno affezionato.—

Dokument 5: Slovo od učencev 19.11.1942 v dnevniku, ki ga je ob premestitvi zapisal kobariški učitelj Natale Crucil (SI_PANG/0389, t. e. 1)

spričo pomanjkanja učiteljev okoliščina »drugorodnosti« nekoliko stopila v ozadje. Mnogi učitelji so bili namreč vpoklicani, drugi – kot na primer Natale Crucil in Pasquale Visentini iz Kobarida – premeščeni na šole v Ljubljanski pokrajini. Kot suplenti so namesto njih nastopili tudi učitelji iz slovenskih krajev.

Razmere so se zaradi vojne zaostrile v šolskem letu 1942/43. Nekatere šole kobariškega okrožja (Smast, Drežnica) so se zaprle sredi februarja 1943 in sploh niso več odprle svojih vrat, druge so bile zaprte le krajši čas v marcu. O naraščajoči napetosti zaradi vojnih razmer priča dnevniški zapis iz februarja 1943 učiteljice Albe Maccini v Starem selu: med športno vzgojo so se fantje četrtega in petega razreda uprli vajam, saj po njihovih besedah *»veliko telovadijo na polju* […], *sedaj ko so bili moški odpeljani.* […] *Pozneje so nekateri starši prišli potrdit besede svojih otrok.«*[52] Učiteljico je odkrito sovražni odnos prestrašil.

Šolsko leto se je za vse šole zaključilo predčasno. 20. maj 1943 je bil zadnji dan italijanskega pouka. Razvoj dogodkov v naslednjih mesecih je preprečil nadaljevanje italijanske šole. Septembra 1943 je razpadla italijanska oblast in z njo tudi šolski sistem. Po umiku italijanske vojske je bila razglašena Kobariška republika in kmalu so z različnih strani prihajale pobude za obnovitev slovenskih šol.[53] *»Ko je bilo konec Italije, je mama pobrala vsa spričevala in jih zažgala,«* se spominja Albina Uršič. Raznarodovalne fašistične šole, ki je tako težila ljudi, je bilo nepreklicno konec.[54]

52 Dnevnik Albe Maccini 1942/43, SI_PANG/0398, t. e. 1.
53 Likar, Kobariška republika, str. 57.
54 Intervju z Albino Uršič, 2023.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri:

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG)
SI_PANG/0004 Šolsko nadzorništvo Tolmin, t. e. 5, 12–22, 24, 27, 30, 32, 46, 72, 72 (staro številčenje), 73, 76, 79, 81, 84, 91, 96, 110, 113.
SI_PANG/0383, Osnovna šola Borjana, t. e. 1.
SI_PANG/0386, Osnovna šola Drežnica, t. e. 1.
SI_PANG/0387, Osnovna šola Idrsko, t. e. 2.
SI_PANG/0389, Osnovna šola Kobarid, t. e. 1.
SI_PANG/0391, Osnovna šola Logje, t. e. 1.
SI_PANG/0396, Osnovna šola Sedlo, t. e. 2.
SI_PANG/0398, Osnovna šola Staro selo, t. e. 1.
SI_PANG/0764 Rutar Anton, t. e. 2
SI_PANG/0871 Šolsko nadzorništvo Gorica, t. e. 3, 5, 9, 11–16, 18, 22–23.
SI_PANG/1133 Engelbert Besednjak, t. e. 17.
SI_PANG/0390, Osnovna šola Kred, t. e. 1.
SI_PANG/0384, Osnovna šola Breginj, t. e. 1
SI_PANG/0397 Osnovna šola Smast, t. e. 1.
SI_PANG/0392 Osnovna šola Podbela, t. e. 1–4.
Slovenski šolski muzej
Dokumentacijska zbirka, mapa šole Kred, Kronika šole iz leta 1952.

Ustni viri:

Venceslav (Slavko) Gorenšček (p. d. Kljoh), rojen 1930 v Kobaridu, avtomehanik v pokoju, ustni vir. Intervju opravil Mihael Uršič (3. 4. 2018). Zvočni zapis hrani Ustanova „Fundacija Poti miru v Posočju“.
Albina Uršič, rojena Sovdat, rojena 1932, ustni vir. Intervju opravil Mihael Uršič (november 2023).

Literatura:

CENCIČ, Mira, *Moč domoljubja: tigrovec Anton Rutar, njegov čas in njegovo narodnoobrambno delovanje*. Koper: Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske, 2002.
Guida dei servizi scolastici nelle provincie di Trieste, Fiume, Gorizia, Pola, Zara. Trieste: Stabilimento tipografico nazionale, 1934.
LAVRENČIČ PAHOR, Minka, *Primorski učitelji 1914–1941: prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem*. Trst: Narodna in študijska knjižnica, Odsek za zgodovino, 1994.
LIKAR, Zdravko, *Kobariška republika*. Kobarid; Bovec; Kobarid; Tolmin: Fundacija Poti miru v Posočju; Združenje borcev za vrednote NOB, 2018.
RASPET, Alenka, *Obdobje med svetovnima vojnama (1918–1941)*. Ur. Likar, Zdravko idr. Kobarid. Kobarid: Kobariški muzej, 1997.
RUTAR, Tone, *Kratek pregled delovanja ilegalne organizacije TIGR na Tolminskem 1927–1940*. Tolminski zbornik 1975. Druga knjiga. Tolmin: Kulturna skupnost Tolmin, 1975.
STRES, Peter: *Idrsko in Mlinsko*. Nova Gorica: Branko, 1994.
TRINKO, Ivan, *Beneška Slovenija; Hajdimo v Rezijo!* Celje: Mohorjeva družba, 1980.

Spletni viri:

https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi946430/ (dostop 3. 9. 2024).
https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi923480/. (dostop 26. 8. 2024).
https://www.cognomix.it/ (dostop 10. 9. 2024).

INTER MONTES.
Kobariška tisočletja

Avtorji: Matija Turk, Miha Mlinar, Zvezdana Modrijan, Jana Horvat, Igor Kernel, Drago Trpin, Fedja Klavora, Robert Devetak, Jaka Fili, Mitja Juren, Boris Mlakar, Milena Černe, Zdravko Likar, Renato Podbersič, Simon Skočir, Marko Klavora, Karla Kofol, Jožef Školč, Pavel Četrtič, Jože Kurinčič, Andrejka Ščukovt, Mihael Uršič, Katja Roš, Tomaž Skočir, Jani Mlekuž, Andreja Jurkovič, Andreja Peternel, Stanislav Beguš

Uredniški odbor: Jaka Fili (Kobariški muzej), Marko Klavora (Goriški muzej), Tadej Koren (Tolminski muzej), Miha Mlinar (Tolminski muzej), Mihael Uršič (Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«)

Odgovorni urednik: Mihael Uršič

Jezikovni pregled: Andrejka Močnik
Prevajalka v angleški jezik: Anteja Jež
Recenzenta: dr. Tina Milavec, dr. Stane Granda

Izdajatelj in založnik: Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«

Naslovnica: Digitalni model reliefa občine Kobarid (avtor: Grega Žorž)
Oblikovanje: Saša Kovačič
Tisk: Tiskarna Januš, d.o.o., Ljubljana
Kobarid, oktober 2025

Naklada: 700 izvodov
Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorice/avtorji.

© Ustanova "Fundacija Poti miru v Posočju", 2025

Monografija INTER MONTES. KOBARIŠKA TISOČLETJA
je izšla ob 30-letnici delovanja Občine Kobarid (1995–2025)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Kobarid)(082)

INTER MONTES : Kobariška tisočletja / [avtorji Matija Turk ... [et al.] ; uredniški odbor Jaka Fili (Kobariški muzej) ... [et al.] ; prevajalka v angleški jezik Anteja Jež]. - Kobarid : Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«, 2025

ISBN 978-961-6730-24-2
COBISS.SI-ID 255371523

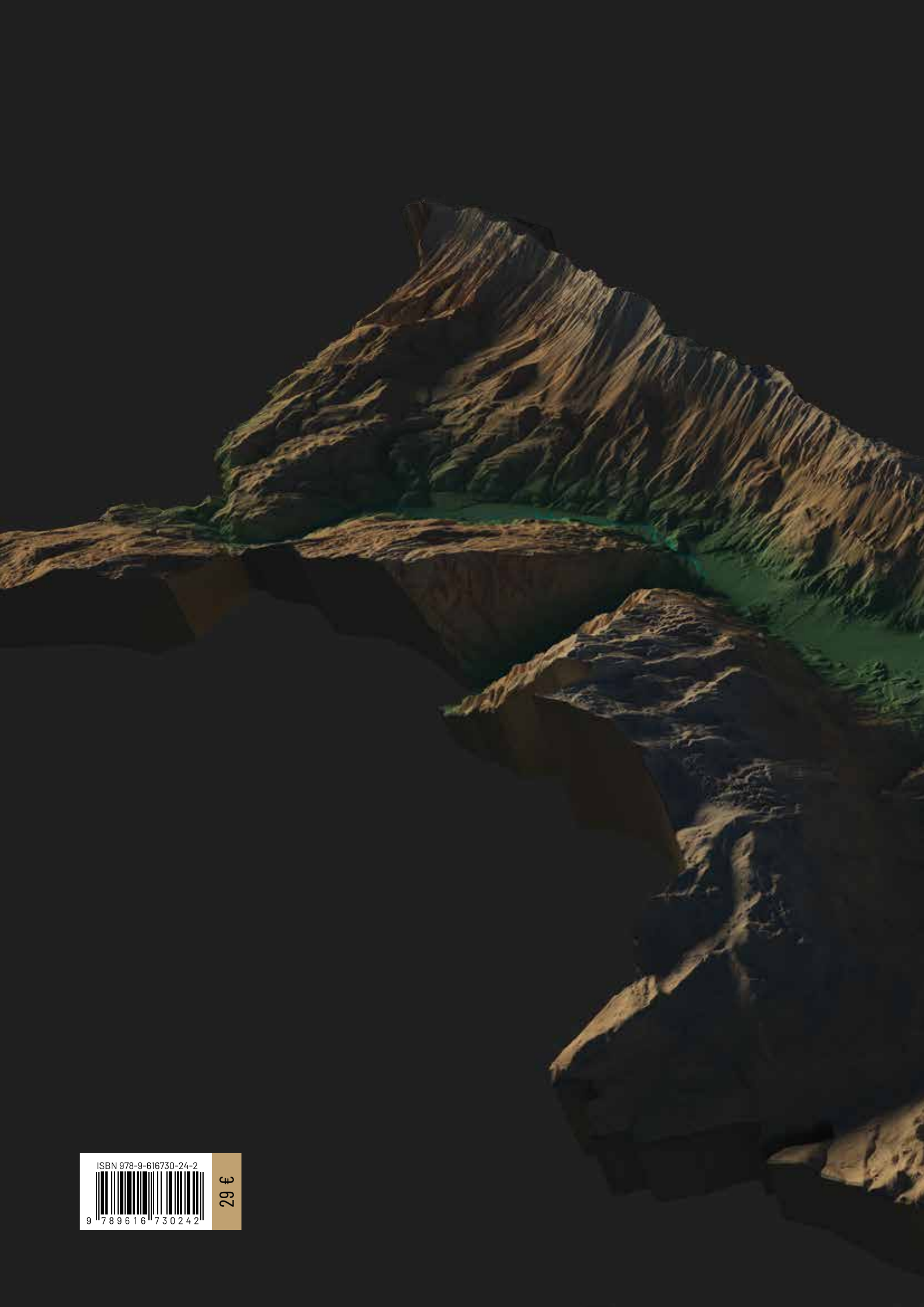

ISBN 978-9-616730-24-2

29 €